

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2023

3-son

(May-Iyun)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

 TAHRIRIYAT	
	4
 TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI	
Z. Yulchiyeva	Yangi o'zbekiston demokratik o'zgarishlar jarayonida "kasbiy psixologiya" fanining o'rni
R. Shermuxamedov	Oliy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik zarurati
M. Sayidova	Talabalarda ijodiy va kreativ qobiliyatni shakllantirish masalalari
N. Berdikulova	Ta'limni tashkil etish jarayonida innovatsiya va integratsiya muammolari
I. Suyunov	Multimedia audio va video ko'rinishidagi axborotlar bilan ishlash ko'nikmalari
F.A. Berdibekova	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning nazariy- metodologik asoslari
M. Yakubova	Umumta'lim maktab o'quvchilarida kreativlik kompetensiyalarni shakllantirish
N. Nosirov	Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisining metodik kompetentligini takomillashtirish usullari
F. Rustamov	O'zbek adabiyotining ingliz tilidagi tarjimalari
 TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI	
S. Qalandarova	Talabalarning lingvomadaniyatshunoslik kompetensiyasini ishbilarmonlik terminlari asosida rivojlantirish
Mukhtoriy Mohruiy Sodirzoda	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda tildagi iboralarning o'rni
M. Abdullaeva	Ta'lim metodlaridan samarali foydalanish natijasida ta'lim sifatini oshirish
M. Baymetov	Oliy ta'lim muassasalarida o'quv amaliyotining ta'lim jarayonidagi o'rni
D.B. Jabborova	Kimyo fanida "genetik bog'liqlik" tushunchasini shakllantirish
B. Qosimov, G. A'zamovna	Birinchi sinfda matematikadan sodda masalalar va ularni yechishga o'rgatish metodikasi
N. Mamaraximova	Boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodiy tafakkurini shakllantirish mazmuni
 ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	
Sh. Bekchonova	Kiberpedagogikada nazariya va amaliyot
Z. Ismatova, M. Aslonova	Boshlang'ich sinf tabiiy fanlar darslarini o'qitishda vizual ta'lim usullaridan foydalanish
D. Farsaxonova, M. Danaeva	Boshlang'ich sinflarda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasi
 MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	
K. Pardayeva	O'quv jarayonida abdulla avloniyning ta'lim-tarbiyaga oid qarashlaridan foydalanishning interfaol metodlari

N. Bababekova	Milliy-ma'naviy qadriyatlarni o'rganishning ijtimoiy asoslari va yo'nalishlari
	TA'LIMDA MENEJMENT
E. Xudoyberdiyev	Maktab ta'limi sifatini oshirishda boshqaruv strategiyasining ahamiyati
T. Kalmuratov	Boshqaruv funksiyalari asosida davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish mexanizmi
	JISMONIY TARBIYA VA SPORT
O. Odilov	Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida tashkilotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik sharoitlari
A. Sultonov, M. Choriyeva	Belbog'li kurash qoidalarining xususiyatlari
	MUSIQA VA SAN'AT TA'LIMI
U.Q. Shoymurotov	Tasviriy san'at va adabiyotning aloqadorlik ta'lim qonuniyatlarining amaliyotidagi holati
H. Mizamova	Musiqqa metodikasini takomillashtirish pedagogik tamoyillar tizimida
	MAKTABGACHA TA'LIM
A. Yusupbayeva	Maktabgacha yoshdagi bolalarni jismoniy tarbiya darsiga tayyorlash
N. Mo'minova, M. Abdulazizova	Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy harakat mashqlari
	ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR
R. Isroilova	Raqamli ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish dolzarb metodik muammo sifatida
	XALQ PEDAGOGIKASI
S. Muxammadiyeva	Ahmad yassaviyning asarlari orqali e'tiqod tarbiyasini talabalar ongiga singdirish
	ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ
И.И. Ганчеренок, Р.Г.Муллахметов, Н.М. Жабборов, Д.А. Конопацкий, С.С. Карпович, Юрик И.В	Когда дополнительное образование становится основным: совместные образовательные программы и компетентностно-кластерно-фрактальный подход
М. Матназарова	Понятие интеллектуальная мобильность современной студенческой молодежи и его сущность в педагогической науке
Н. Алимова	Проблемы формирования интереса к физической культуре в подростковом возрасте

Otabek ODILOV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
“Jismoniy madaniyat metodikasi” kafedrasida o‘qituvchisi

BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARIDA TASHKILOTCHILIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHAROITLARI

Annotatsiya

Ta’lim jarayonida o‘qituvchining tashkilotchilik qobiliyati va kompetensiyasi tegishli bilim, ko‘nikma, kasbiy va shaxsiy fazilatlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida tashkilotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik sharoitlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar. Ta’lim jarayoni, jismoniy tarbiya, tashkilotchilik kompetensiyasi, bilim, ko‘nikma, kasbiy fazilatlar, pedagogik sharoitlar.

В образовательном процессе организаторская способность и компетентность учителя включает в себя соответствующие знания, умения, профессиональные и личностные качества. В данной статье описаны педагогические условия развития организаторской компетентности учителей физической культуры.

Ключевые слова. Учебный процесс, физическое воспитание, организаторская компетентность, знания, умения, профессиональные качества, педагогические условия.

In the educational process, the organizational ability and competence of a teacher includes the relevant knowledge, skills, professional and personal qualities. This article describes the features of the development of organizational competence of physical education teachers.

Key words. Educational process, physical education, organizational competence, knowledge, skills, professional qualities, pedagogical conditions.

Bo‘ljak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining tashkilotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda o‘qituvchining tashkilotchilik qobiliyati va kompetensiyasi tegishli bilim, ko‘nikma, kasbiy va shaxsiy fazilatlarini o‘z ichiga oladi.

Tashkiliy kompetensiya – o‘qituvchining kasbiy faoliyatda bilim, ko‘nikma va tashkiliy harakatlarni amalga oshirish usullarini safarbar qilish qobiliyati. Ta’lim jarayonida o‘qituvchilarning tashkilotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda jismoniy tarbiya o‘qituvchisining o‘ziga xos xususiyatlari: kuzatuvchanlik, bag‘rikenglik, chidamlilik, hazil tuyg‘usi, mehribonlik, tashkilotchilik, optimizm, mustaqillik, mas’uliyat, xushmuomallik, hamdardlikka tayyorlik, hamdardlik, o‘quvchilarning kayfiyatini tushuna olish, o‘qish qobiliyati.

Al-Forobiy o‘qituvchidan majburiy ilmiy ishlarni talab qilib, tarbiyaviy faoliyatda bilimlilarning kuzatishi va tajribasi bilan uyg‘unlikda keng bilim va yuksak axloqiy fazilatlar (axloq, ezgulik, ezgu ishlar qilishga intilish) talab qiladi, deb hisoblagan.

Abu Ali ibn Sino (980-1037) o‘qituvchining tashkilotchilik qobiliyatini shakllanishida bir nechta omillarni zarur, deb hisoblaydi. U o‘z asarlarida inson kamolotida tarbiya muhim rol o‘ynashini ta’kidlab, bunda mudarrislar bolalarga ta’lim berishdek mas’uliyatli burchni bajarib, tarbiya berishga javobgarlik hissi bilan yondashishini uqtiradi va mudarrislariga faoliyatda muvaffaqiyatga erishish garovi bo‘lgan quyidagi tavsiyalarni beradi:

- bolalar bilan muomalada bosiq va jiddiy bo'lish;
- berilayotgan bilimning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga e'tiborni qaratish;
- ta'limda turli shakl va metodlardan foydalanish;
- o'quvchining xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini nazorat qilish;
- bolalarni fanga qiziqтира olish;
- berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olish;
- bilimlarni o'quvchilarning yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda tushunarli olib borish;
- har bir so'zning bolalar hissiyatini uyg'otish darajasida bo'lishiga erishish zarur.

Ibn Sino maktabda bolalarni alohida-alohida o'qitishdan ko'ra, jamoaviy, ya'ni sinf tartibida o'qitishni afzal, deb biladi va bu uslubning ustunligi quyidagilardan iboratligini ta'kidlaydi: “O'quvchilar o'qish va tarbiya davomida ilmga chanqoqlik sezadilar. O'z bilimlari bilan g'ururlanadilar, bir-birlarining bilimlariga havas qiladilar. G'urur va o'ziga e'tibor tarbiyalanuvchilarni bir-birlaridan orqada qolmaslikka undaydi. O'quvchilar birga bo'lganda, doim bir-birlari bilan gaplashadilar va bu bilan o'z xotiralari va nutqlarini rivojlantiradilar”.

Yuqoridagi aytilgan fikrlardan shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, Sharqning buyuk allomalari o'z asarlarida va pedagogik faoliyatlarida talabaniq aqliy faolligini ta'minlaydigan, tashkilotchilik qobiliyatini yuksaltiradigan, ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini kafolatlaydigan dunyoviy bilimlarni o'qitish uslublarining yangicha shakllarini yaratish va ta'lim-tarbiya amaliyotida qo'llash g'oyasini ilgari surishgan.

Pedagogik ish ustalari ham o'z-o'zini tashkil etishning yuqori darajasi bilan ajralib turadi. Maktab o'quvchilari bilan sinfdan tashqari ommaviy jismoniy tarbiya, sport va sog'lomlashtirish va dam olish ishlarini olib borishda o'qituvchining tashkilotchilik kompetensiyasining roli ayniqsa, muhim. Shuningdek, jismoniy tarbiya o'qituvchisining tashkilotchilik (boshqaruv) kompetensiyasi o'quv jarayonini, o'quvchilarning jismoniy tarbiya faoliyatini va o'qituvchining hulq-atvorini tashkil etish qobiliyatidan iborat. Masalan, darsda o'quv materialini to'g'ri taqdim etish, o'quvchilar oldiga aniq vazifalar qo'yish, ularni yechish, mazmunini ochish, jismoniy mashqlarni ko'rsatish va tushuntirish, ularni amalga oshirishda o'quvchilarga yordam berishdan iborat. Talabalarni boshqarish ularning diqqatini safarbar qilishni, qurilish va qayta qurishni aniq amalga oshirishni, harakat faoliyatiga tayyorlash, mashqlarning ayrim turlarini ishlab chiqishni, jismoniy faoliyatning dozasini ta'minlaydi. O'qituvchining kasbi, shu jumladan, jismoniy tarbiya o'qituvchisining “nutq mas'uliyatini oshirish” kasblariga tegishli bo'lib, bunda kasbiy mahoratning zaruriy sharti kommunikativ kompetensiyadir. Jismoniy tarbiya o'qituvchisining tadqiqot malakasi kognitiv muammolarni hal qilish, nostandart echimlarni izlash, ijodiy innovatsiya qobiliyatini ta'minlaydigan ma'lumotlarni to'plash va qayta ishlash bilan bog'liq.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining tashkilotchilik kompetensiyasini rivojlantirishga subyektiv yondashishning ehtimolligi diqqatni qaratadigan darajada yuqori. Shu sababli, tadqiqot ishimizda pedagogik tashkilotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning obyektiv va subyektiv sabablarini ajratib ko'rsatishga harakat qildik.

<p>Obyektiv sabablar</p>	<ul style="list-style-type: none"> – o‘quvchida asosiy ehtiyojlarini qondirish darajasi etarli emasligi; – o‘qituvchi va o‘quvchining funksional-rol pozitsiyalarini taqqoslash; – erkinlik darajalarini cheklash (qat’iy intizom talablari, o‘qituvchini yoki fanni tanlash imkoniyati yo‘qligi, mashg‘ulotlarga majburiy qatnashish va boshqalar); – turli avlodlarga tegishli bo‘lgan g‘oyalar, qadriyatlar, hayotiy tajribadagi farqlar (“otalar va farzandlar” muammosi); – o‘quvchilarni o‘qituvchilar tomonidan baholash zarurati; – o‘quvchining ota-ona, o‘rtoqlar yoki boshqa biron bir muhim shaxs, shuningdek, ta’lim muassasasi tomonidan unga qo‘yilgan turli xil, ba’zan qarama-qarshi talablari tufayli majburan ijro etiladigan rollarning ko‘pligi; – o‘quv materiali va hodisalar, real hayot obyektlari o‘rtasidagi farq; – ijtimoiy beqarorlik.
<p>Subyektiv sabablar</p>	<ul style="list-style-type: none"> – o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi psixologik nomuvofiqlik; – birgalikdagi faoliyatda o‘zini tutish normalarini buzish (masalan, o‘quvchilar tomonidan guruhdagi intizomni buzish); – ta’lim jarayoni ishtirokchilari o‘rtasida kommunikativ madaniyatning etishmasligi; – o‘quvchining intellektual, jismoniy imkoniyatlari va unga qo‘yiladigan talablar o‘rtasidagi farq; – o‘qituvchilar malakasining yetishmasligi (tajribaning yetishmasligi, mavzuni chuqur bilishi, nizolarni hal qilishga tayyorligi va bosh.); – o‘quvchi yoki o‘qituvchida jiddiy jismoniy muammolari, kuchli asabiy, taranglik, shoshqaloqlik mavjudligi; – ta’lim jarayoni ishtirokchilarining ortiqcha jismoniy yuklama olishi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limga murojaat qilish pedagogik ta’limning yangi maqsadi, shu jumladan, jismoniy tarbiya paydo bo‘lishini belgilaydi. Agar ilgari o‘qituvchini tayyorlashning asosiy maqsadi texnologik o‘sish bo‘lsa, bugungi kunda uning shaxsiy rivojlanishiga yo‘naltirish, bu o‘z-o‘zini tashkil etish va faoliyat va shaxsiy tajribani umumlashtirish natijasidir. Ushbu nuqtai nazardan, kasbiy kompetensiya kasbiy ta’lim darajasi, o‘qituvchining tajribasi va individual qobiliyatlari bilan belgilanadigan kategoriya sifatida ko‘rib chiqiladi va kasbiy muammolarni echishga texno-pedagogik tayyorlik, uning insoniy pedagogik pozitsiyasi, pedagogik faoliyatga bo‘lgan qadriyat va umumiy va kasbiy madaniyatning yuqori darajasidir.

O‘quv va o‘quv jarayonlarining “mahsulotlari”, ya’ni shuning uchun olingan bilimlar, o‘qitilgan ko‘nikmalar, munosabat, tayyorgarlik va mavjud malakalar to‘g‘ridan-to‘g‘ri e’tiborga olinadi. Dastlab uzluksiz ta’lim va kasb-hunar ta’limi, so‘ngra umumiy maktab ta’limi va oliy ta’limda kompetensiyalar tushunchasi ta’lim va tarbiyaning “chiqishi” bo‘yicha munozaraning asosiy nuqtasiga aylandi. Kompetensiya tushunchasi bilan yanada murakkab talablar, masalan, kundalik vaziyatlarni matematik modellashtirish, ilmiy tajribalarni rejalashtirish va baholash, mavzuga oid muammolarni hal qilishda o‘zini o‘zi boshqarish va metakognitsiya muhim o‘rin tutadi.

Bugungi kunda o‘qituvchining shaxsiy, kasbiy shakllanishi, o‘z taqdirini o‘zi belgilashi va shaxsan yo‘naltirilgan ta’lim sharoitida kasbiy faoliyatni amalga oshirishga subyektiv tayyorgarligini ta’minlaydigan kasbiy tayyorgarlik tizimi ishlab chiqilmagan; kelajakdagi jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy mahoratini shakllantirish shartlari aniqlanmagan; ushbu sohada malaka uchun yangi talablarni hisobga olgan holda o‘qituvchining kasbiy malakasi mezonlari aniqlanmagan. Garchi kompetensiya tushunchasi hozirda xalqaro universitetlar nutqida mustahkamlangan bo‘lsa-da, ko‘pincha

texnik ta’rifi va nomuvofiq ishlatilishi tufayli u hali ham bahsli.

Maxsus ilmiy adabiyotlar va ijtimoiy-madaniy vaziyatning haqiqatlarini o’rganish quyidagi qarama-qarshiliklar mavjudligini aniqladi:

– jamiyat va uning a’zolari tomonidan ta’lim sifati, shu jumladan, kasbiy va jismoniy tarbiya talablari va bugungi pedagogika universitetlari bitiruvchilarining malakasi darajasi oshdi;

– an’anaviy bilim paradigmasi asosida oliy ta’limda yuksak madaniy-ijodiy salohiyatga, faol hayotiy pozitsiyaga va pedagogik jarayonni tashkil etishga ega bo’lgan mutaxassislariga jamiyatning real ehtiyojlari;

– ta’limni insonparvarlashtirish va kasbiy pedagogik ta’limning texnokratik turiga obyektiv ehtiyoj;

– ta’limga shaxsga yo’naltirilgan yondashuv sohasidagi nazariy ishlanmalarning mavjudligi va uni o’quv jarayoniga, ayniqsa, oliy jismoniy tarbiya maktabida joriy etish mexanizmlarining rivojlanmaganligi;

– ta’lim jarayonida o’qituvchi tomonidan hal qilinadigan kasbiy vazifalar tizimining yaxlitligi va ularni oliy maktabda blok-tipdagi o’qitish orqali qisman o’rganish.

“Jismoniy tarbiya o’qituvchisining kasbiy mahorati” tushunchasi davlat ta’lim standartining qo’shimcha qismi sifatida va kasbiy jismoniy tarbiya jarayonida shakllanadigan shaxsning murakkab xususiyatlari kasbiy, kommunikativ va shaxsiy xususiyatlarning uyg’un kombinatsiyasini o’z ichiga oladi va jismoniy tarbiya sohasidagi asosiy kasbiy faoliyat turlarida tipik muammolarni hal qilish jarayonida sifatli natijalarga erishishga imkon beradi. Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, tashkilotchilik kompetensiyasi jismoniy tarbiya darslarida va ta’lim muassasalarida bo’lajak mutaxassisning ijtimoiy shakllanishi, uning jismoniy barkamollikka erishishi o’quvchilar uchun muhim individual, shaxsiy va professional sifatlarni faol takomillashtirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Карпушин Б.А. Педагогика и профессиональная подготовка студентов вузов физической культуры // Теория и практика физической культуры. – 2001/-№ 10.– С. 11-14.

2. K. Xoshimov, S. Nishonova, M. Inomova, R. Xasanov. Pedagogika tarixi. O’quv qo’llanma. – T.: O’qituvchi nashriyoti 1996 y. – 89 b.

3. Тютюков В.Г. Дидактико-акмеологическое преобразование специального содержания учебного процесса в высшей физкультурной школе // Теория и практика физической культуры. 2003. - № 16. - С.48-52.

4. Петунин О.В. Формирование профессионального мастерства учителя физкультуры [Текст] / О.В. Петунин. – М.: Просвещение, 1980. – С. 112.

5. Рамазанова М.К. Конфликты между студентами и преподавателями в вузе // Наука на благо человечества - 2016: Материалы ежегодной всероссийской научно-практической конференции преподавателей, аспирантов и студентов, посвященной 85-летию МГОУ / Отв. ред. А.Н. Хаулин. – М.: 2016. – С. 63-64.

6. Ҳиер битте эинен Сатз зу Компетензен эинфӱген /М.-С. Фрегин, П. Ричтер, Б. Счреибер, С. Вӱстенхаген, Ж. Диетрич, Р. Франкенбергер, У. Счмидт, П. Валгенбач// Дас Ҳочсчулвесен. – 2016. - № 64 (4). – С. 117-123.